

ծաղկածութիւնը. բայց կ'օգնեն գործը շուտ վերջացնելու. և մենք կը գտնուինք ջանաւոր և շուտափոյթ մարդկանց աշխարհի մը մէջ:

Ահաւասիկ կարդինալին խօսքերու քաղաածն (*Perroniana et Thuana*. տպգր. Գ. — Կոլոնիա Ագրիպպինա, 1691, էջ 21).

« Հայր ». — Իրենց լեզուն այնքան զբաւար չէ. սեփական զիր ունին. քիչ մը բան կը հասկընամ ես: Կը գտնուի Եւսեբիոս մը հայերէն՝ Վատիկանի գրատան մէջ, զոր ես տեսեր եմ. եթէ գիտնայի թէ Սկալիգեր զայն տպէր՝ ապահով իրեն ձեռքը կը հասցընէի¹ »:

Քիչ մը բան կը հասկընամ ըսածն՝ արդեօք գիրերնոն համար ըսած է թէ լեզուին. և զայն զիրին գտնելն արդեօք չի՞ ցուցընէր թէ իւր գիտութիւնն շուտով սկզբնական տարերաց մէջ կանգ կ'առնու: Եւ արդեօք յարմար գործիք էին՝ ինչ որ հայ լեզուն հետաքննող հմուտ անձի մը ընծայուէին 1500ին մէջ և 1600ին առաջին տարիները, և կամ արդեօք պիտի ունենար Սկալիգեր ամէն բանալիներ բանալու համար այն գանձը՝ զոր իրեն պիտի ցուցընէր և ընծայէր կարդինալն:

Բայց փոխանակ այս հարցումներու պէտք է ուրիշ գիտողութիւններ ընել: — Եւսեբիոսի վատիկանեան ձեռագիր օրինակի մը ոչ ոք բնաւ յիշատակութիւն չըրած է. ուստի երկու ենթադրութիւնք կը ծագին. կամ կարդինալն հայերենի քիչ ծանօթ լինելով՝ գիրք մը ուրիշ զրքի հետ շփոթած լինի, և կամ բոլորովին հաւատք ընծայելով իւր վերկայութեան՝ ետեւ լինել գտնելու կորսուելուն կամ զոյգուելուն ժամանակն ու եղանակը: — Գուցէ նորանոր հետախուզութիւնք օգուտ

բերեն. առ այժմ կը նշանակեմ գիտաւոր ենթադրութիւն մի հմուտ բարեկամիս հայր Բարսեղ Սարգիսեանի, որ կը համարի թէ կարելի է Դիպեւոն վատիկանի մէջ տեսած լինի Անեցւոյն օրինակ մը՝ որ Եւսեբիոսի համառօտութիւն մ'է: Սակայն որ և է կերպով՝ այս հնաւանդ զրոյցներն պէտք չեն օգոյ մէջ ցնդիլ:

Ե. ՏԵԶԱ

ՍՈՒՐԷԱՆԴԱԿ ԲԱԶՄԱՎԻՊԻ

ՆՈՐ ՀԱՐՑՄՈՒՆԲ

1. Ե ԵՒ Ռ ԳՐԵՐՈՒ ՀՆԶՈՒՄԸ

Մեր ազնիւ բարեկամներէ մին իւր մասնակիմ մէջ հետեւեալ հարցումն ըրեր է. Սուրհանդակի մէջ հրատարակելու համար:

« Կը փափաքէի հարցում մ'ըմել Բազմավիպի ըմթերցողաց. — այս է. հայերէն և եւ ռգրերն իմնալէս հնչուած եմ ի հմումն. իմնալէս կը հնչուին այսօր մեր այլ եւ այլ բարբառներու մէջ. ճշմարիտ է թէ և եւ է կամ ռ եւ օ տարբեր հնչումներ ունին. Է զիրմ ալ հաւաստարալէս իէ չի՞ հնչուիր, եւ օ՝ ոչո »:

« Բաւական հետաքրքրական խնդիր է այս կարծեմ եւ արժանի այս մասին բարւոյ տեղեկամալու »:

2. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՊԱՏԱՐԱԳԻ ՕՐԵՐԸ

Բաղձալի էր իմանալ Սուրհանդակի միջոցաւ, թէ արդեօք հայկական եկեղեցւոյ պաշտօնեայք ըմթայս դարուց, քաց ի տէրուական տօնից, միայն կիւրակի և շաբաթ օրերը պարտաւոր էին պատարագել, թէ նա և սրբոց տօնի օրերը. — Արդեօք ամենայն քահանայք պարտաւոր էին յիշեալ աւուրց մէջ պատարագելու, թէ միայն մի քահանայ. — Թիւ պատարագ մատուցանելու սովորութիւնը, որ այժմ կայ կաթողիկոսայ հայոց մէջ, որ դարէն մոծուած է:

1. ARMÉNIENS. — Leur langue n'est pas tant difficile, le caractère est particulier: j'en entends quelque chose. Il y a un Eusèbe arménien en la Bibliothèque Vaticane que j'ai vu: si j'eusse pensé que Scaliger l'eût dû imprimer, je le lui eusse bien fait avoir. — Մի և նոյն կերպով ուրիշ նախընթաց տպագրութեան մի մէջ ալ, Perroniana, sive excerpta ex ore Card. Perronii. Genovæ, 1669, 23.